

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

Оліфер О.Є.

асистент,

Криворізький державний педагогічний університет

ПРОБЛЕМА ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ У СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ

Ідентичність особистості наразі є однією з найбільш досліджуваних тем у сучасному науковому дискурсі. Ведуться активні вивчення гендерної, етнічної, соціальної ідентичності. Ця тема є важливою також для філософії. Варто зазначити, що в аналітичній філософії ідентичність особистості часто розглядається, виходячи з інших засад, ніж в інших людинознавчих дисциплінах. У філософії під ідентичністю особистості розуміють тотожність особистості самій собі у часі, тобто встановлення відношень типу рівності між етапами буття певної особистості. Проблема ідентичності особистості у філософії може бути сформульована як пошук засади, або умови, завдяки якій особистість залишається тотожною самій собі у часі, незважаючи на зміни, що з нею відбуваються.

В античній філософії, зокрема у філософських системах Платона і Аристотеля, проблема ідентичності особистості розглядалася в контексті співвідношення душі й тіла, про що більш детально нами було зазначено в іншій публікації. У Платона тотожність постає як одна з основних категорій буття. Він зазначає: усе, що вічне, є тотожним самому собі. Зокрема це стосується космосу і природи (Тимей, 50b) [3, с. 534]. У діалозі «Федон» Платон доводить, що душа є безсмертною, вона переходить зі світу речей у світ ідей, де споглядає постійне та незмінне, тому сама набуває цих якостей і стає тотожною самій собі (Федон, 79 D) [2, с. 202]. Душа є сутністю людини, а оскільки вона самототожна, то і людина залишається тотожною самій собі протягом життя. У Аристотеля тотожність

визначається через співвідношення з поняттями форма і матерія. Тотожність неживого предмета зберігається, якщо вони зберігають або матерію, або форму. Щодо живих організмів, вони повинні зберігати форму, щоб залишатися тотожними собі. У трактаті «Про душу» він пише, що душа є сутністю живих тіл (415b5-415b520), формою та ентелехією тіла (412a15-412a25) [1, с. 394, 401–402].

Середньовічна філософія формується і розвивається під впливом філософських систем Платона й Аристотеля. Яскравий представник патристики, Августин Аврелій розглядає людину, складену з душі й тіла. [5, с. 62]. Душа, що створена Богом, є вічною, кількісно і якісно незмінною, а значить і тотожною собі [5, с. 21]. Тіло ж є змінним. Проте, на відміну від Платона, Августин вважає, що душа, взята окремо, не визначає сутність людини. Сутність людини визначається як єдність душі й тіла [5, с. 123]. Людина буде розглядатися як особистість, коли її душа буде втілена. Відповідно, поки душа перебуває у певному тілі, людина залишається особистістю.

Проте у філософії Фоми Аквінського ідея збереження тотожності особистості помітно ускладнюється. Він розмежовує поняття «людина» і «особистість». Людина витлумачується як єдність тіла й душі витлумачується, тоді її можна розглядати як субстанцію. Душа людини – форма тіла, і не може розглядатися як субстанція, хоча виконує раціональну діяльність та існує як самостійно суще [6, с. 7]. Особистість витлумачується як «індивідуальна субстанція раціональної природи» [10, р. 244]. Людина буде особистістю, якщо виконує раціональну діяльність. Подібно до Августина, він вважає, що поки існує людина, і поки вона може розглядатися як особистість, вона буде залишатися тотожною самій собі.

Проте Аквінський підкреслює, що часто поняття «особистість» розуміють як видове, проте це не так. Воно стосується індивідів [10, р. 245]. Тоді постає запитання, яким чином одна особистість як конкретний індивід відрізняється від іншої. Тобто ідея тотожності особистості самій собі у часі доповнюється аспектом унікальності кожної особистості та її відмінності від інших, що висвітлюється у проблемі індивідуалізації. Дж. Гарсія виділяє кілька причин, які пояснюють виникнення проблеми індивідуалізації: (1) людина у схоластиці розглядається як цілісність, властивості якої важко

пояснити, якщо досліджувати окремі частини; (2) кожна людина як індивід відмінна від інших представників свого виду, однак усі люди, якими б різними вони не були, входять до одного і того ж виду; (3) буття людини протягне у часі, проте людина здатна зберігати свою індивідуальність попри усі зміни; (4) буття певного індивіда важко пояснити, порівнюючи з іншим індивідом [7, р. 17].

Щоб знайти розв'язання проблемі індивідуації, необхідно з'ясувати засаду або принцип, який пояснював би унікальність певного індивіда, його відмінність від інших. Цей принцип виступав би одночасно критерієм тотожності особистості, оскільки проблема тотожності виступає як частина проблеми індивідуації.

На думку Дж. Овенса, принцип індивідуації відіграє значну роль в філософії Фоми Аквінського, оскільки він приділяє увагу цьому в трактатах «Про суще та сутність» та в «Сумі теології» [9, р. 173]. В останньому трактаті, він висуває матерію в якості принципу індивідуації [6, с. 12]. Однак тут слід пояснити, що має на увазі філософ під словом «матерія». О.Ю. Саковська звертає увагу, що Аквінський словом «матерія» позначав різні поняття: *prima materia*, а також *materia signata*, *materia designata* та *materia determinate*. *Prima materia* – матерія як така. Словосполучення *materia signata*, *materia designata*, *materia determinate* стосуються так званої визначеної матерії [4, с. 17]. На думку К. Хагса, вона витлумачується Аквінським як принцип буття, а не вид певного роду. *Prima materia* не може мати форму, не досягається органами чуття, не передбачає ідеї кількісного розрізнення, вона не може бути описана, а тому вона не виступає принципом індивідуації. Така матерія завжди пов'язана з формою, досягається органами чуття у просторі й часі, тому може бути пов'язана з ідеєю кількісного розрізнення. Тобто визначена матерія постає як матеріал, з якого виготовлена річ, або як тіло, якщо йдеться про людину [8, р. 5–9].

Називаючи визначену матерію принципом індивідуації, Фома Аквінський говорить, що дві людини будуть відрізнятися один від одного як два унікальних індивіда, оскільки вони мають матеріальні тіла певної форми, які кількісно відрізняються один від одного. І поки певне матеріальне тіло певної форми буде пов'язано з душею, тобто буде

утворювати певну індивідуальну субстанцію, буде існувати окремий індивід, відмінний від інших індивідів цього ж виду.

Отже, у порівнянні з античною філософією у Середньовіччі проблема тотожності особистості поступово переосмислюється й ускладнюється. Якщо у Платона і Аристотеля, людина тотожна собі в силу наявності в неї вічної та незмінної душі, тобто сприймається як очевидна, то в Середньовіччі ця ідея такою не виступає. Навпаки, виникає необхідність пояснити, на яких засадах ґрунтується тотожність, тобто виникає проблема пошуку критеріїв, що було втілено в принципі індивідуації. Також виникає розрізнення між поняттями «людина» і «особистість», що в філософії Нового часу, особливо в концепції Дж. Локка, призведе до протиставлення понять «ідентичність людини» та «ідентичність особистості». Формулювання принципу індивідуації у середньовічній філософії виступає першим кроком до відокремлення проблеми ідентичності особистості у самостійну філософську проблему, що потребує окремого детального розгляду.

Список використаних джерел:

1. Аристотель. Сочинения в 4-х томах. Т. 1 / Под. ред. В. Ф. Асмуса. – М.: Мысль, 1976. – 550 с.
2. Платон. Апологія Сократа; Діалоги / Платон; пер. з давньогрец. Й. Кобіва, Ю. Мушака. – Харків: «Фоліо», 2017. – 409 с.
3. Платон. Сочинения в 4-х томах. Т. 3 / Общ. ред. А. Ф. Лосева, В. Ф. Асмуса, А. А. Тахо-Годи; Авт. вступ. ст. и ст. в примеч. А. Ф. Лосев; Примеч. А. А. Тахо-Годи. – М.: Мысль, 1994. – 654 с.
4. Саковська О. Ю. *Principium individuationis* у св. Томи Аквінського // *Магістеріум*. – 2014. – Вип. 55. – С. 15–19.
5. Святий Августин. Сповідь / Пер. з латин. Ю. Мушака; Післям. С. Здіорука. – К.: Основи, 1999. – 319 с.
6. Фома Аквинский. Сумма теологии. Ч.1. Вопросы 75–119 : пер. с лат. / Пер. под ред. и коммент. С. И. Еремеев. – Киев: Ника-Центр: Эльга, 2005. – 576 с.
7. Garcia J. Introduction to the problem of individuation in the early Middle Ages. – Wien: Philosophia Verlag, 1984. – P. 301.
8. Hughes C. Matter and Individuation in Aquinas // *History of Philosophy Quarterly*. – 1996. – Vol. 13. – No. 1. – P. 1–16.

9. Owens J. Thomas Aquinas // Individuation in Scholasticism: The Later Middle Ages and the Counter-reformation (1150-1650) / Edited by Gracia, Jorge J. E. – Albany: State University of New York Press, 1994. – P. 173–194.

10. Thomas Aquinas. The Power of God / Translated by Richard J. Regan. Oxford: Oxford University Press, 2012. – 323 p.